

BIRGER ISACSON:

Ny jordförvärvslag

Vem skall få äga jord och skog i Sverige? Frågan kommer upp i höst i nya jordförvärvslagen. Förbundsombudsmannen i LRF Birger Isacson, välkänd för Svensk Tidskrifts läsare, redogör för lagens bakgrund och innehåll. Den är mycket restriktiv, och ändå har från vissa håll rests krav på att även förvärv av son från far skall prövas. Utvecklingen kan under vissa förhållanden komma att gå i den riktningen, menar författaren, men man får väl tro att det dröjer.

Om regeringens ambitioner håller, kommer riksmötet i höst att få ta ställning till en proposition till ny jordförvärvslag. Nu gällande lag togs av riksdagen 1965 efter en stor politisk strid. Lagen har under dessa år aldrig riktigt accepterats av Sveriges bönder. Krav har också ideligen rests om förändringar.

Det förslag, som nu lagts av 1974 års utredning, har rönt ett helt annat mottagande. Utredningen har i alla väsentliga frågor blivit enig. Remissinstanserna har i övervägande grad accepterat förslaget, även om vissa principiella invändningar framförts. Frågan gäller nu: Skall riksdagen ta förslaget i full enighet?

Vad är det då för fel på vår nuvarande lag – och hur skiljer sig denna från det som föreslås? För att förstå detta, måste man gå tillbaka till diskussionen före och efter 1965 års beslut.

Under det glada 60-talet hade den Erlanderska regeringen – därav vägledd av ledande ekonomiska experter – fullt klart för sig, att Sverige skulle bli en av världens ledande industrinationer. För att nå dithän skulle såväl arbetskraft som kapital i jord- och skogsbruk så långt som möjligt föras över till de expanderande industrinäringarna. En kraftig utglesning av landsbygden och en fortgående snabb omvandling av dessa näringar var på gång. Den skulle förstärkas och på allt sätt underlättas. En snabb nedläggning av jordbruksfastigheter förutsatte, att nya köparekategorier kunde få förvärva mark som salubjöds. Storskogsbruket borde därför komma in och förvärva mark. Bolagsförbudslagen var då ett direkt hinder i en sådan process. Det ansågs också nödvän-

dig att låta industriskogsbruket få förvärva marker som togs ur jordbruksproduktionen. Endast storskogsbruket kunde garantera att markerna skulle skogsplanteras.

I strävan att förbilliga livsmedlen borde också livsmedelsföretag, som hämtar råvaror från jordbruket, få möjlighet att förvärva och driva rena jordbruksföretag. Allt detta skedde sannolikt i de bästa avsikter.

Men de förutsättningar på vilka 1965 års lag byggde har i väsentliga avseenden förändrats. Verkligheten har inte velat anpassa sig till ritningarna.

Utbudet av såväl jord- som skogsfastigheter har inte ökat. Utbudet har tvärtom minskat kraftigt.

Åkerjordsnedläggningen har avstannat. Inget intresse har fö visats från industriskogsbrukets sida att köpa mark som skall skogsodlas. Intresset har helt inriktats på att köpa skog med höga virkesföråd.

Lantbrukets betydelse ur sysselsättningssynpunkt har omvärderats.

Ett nytt regionalpolitiskt synsätt, där en långtgående utglesning förhindras, börjar bli allt mer accepterat.

Industrin ropar idag inte efter ny arbetskraft.

En grundläggande principiell ståndpunkt i den lag som fanns före 1965 var att säkra jord och skog åt bygdernas aktiva befolkning. För LRF – lantbrukarnas fackliga organisation – har detta alltid varit en självklarhet, som preciserats i krav. Kravet har gått ut på, att jordförvärvslagen skall vara ett instrument för yrkesverksamma lantbrukare

att etablera sig och utveckla sina företag. Därför har LRF sedan 1965 års beslut arbetat på förändringar av jordförvärvslagen.

Förändring på ägaresidan

Det som hänt på ägaresidan sedan mitten av 1960-talet är värt att notera. Lagens uppgift har varit att styra förvärven på ett ur politisk synpunkt angivet sätt. Detta kan sammanfattas i följande punkter:

Hindra markförvärv, som motverkar statens insatser till stöd för jordbrukets och skogsbrukets rationalisering.

Skydda etablering och vidareutveckling av jordbruks- och skogsbruksföretag som uppfyller rationaliseringsmålsättningen.

Ge företräde till förvärv åt företagare som på ett rationellt sätt kan tillgodogöra sig råvarorna i jord och skog.

I övrigt inte hindra några förvärv.

Dessa punkter, tycker man, borde det gå att enas om. Men tillämpningen har medfört en rad problem. Den liberalisering som skedde 1965 öppnade stora möjligheter till förvärv från köpstarka fysiska och juridiska personer. Konkurrensen om marken har blivit allt påtagligare i början av 1970-talet. Inflationen och skattelagstiftningen har starkt bidragit till att öka intresset för köp av jordbruks- och skogsfastigheter. Flera undersökningar visar detta. I ett av våra bästa mellan-svenska jordbrukslän steg prisnivån på jordbruksfastigheter med 50 procent från 1974 till 1976. (Under samma tid steg konsumentprisindex med 21 procent.) Samstäm-

miga utredningar visar också, att skogsbruksfastigheterna steg procentuellt betydligt kraftigare under dessa år. De priser som betalats har ofta inte stått i rimlig proportion till vad som skulle kunna anges som fastighetens "avkastningsvärde".

Samtidigt har emellertid allt färre fastigheter kommit ut i handeln. Det har med andra ord uppstått en markant bristmarknad. Jordförvärvslagen kan endast pröva förvärv av fastigheter som sker som en överlåtelse utanför familjen. I nuvarande lag får sålunda en jordbruksfastighet, som överlåts mellan föräldrar och barn eller mellan syskon och syskonbarn, ske utan prövning. Under senare år har släktförvärven ökat kraftigt. På så sätt har många fastigheter övergått till personer som själva inte är bosatta på fastigheten eller brukar densamma. Endast 25 procent av alla fastigheter som idag byter ägare prövas enligt jordförvärvslagen. Samtidigt har den utarrenderade åkermarken ökat. Den omfattar nu 40 procent av all odlad åker.

Socialdemokratiskt initiativ

Den angivna utvecklingen har lett till allt starkare krav på en ändring av jordförvärvslagen. Framförallt ingav prisutvecklingen oro för framtiden. Höga fastighetspriser på jordbruksfastigheter medför på sikt krav om högre livsmedelspriser. Kanske var det främst detta motiv som fick jordbruksminister Svante Lundkvist att tillsätta en utredning för översyn av jordförvärvslagen. Det skedde på sommaren 1974.

Den borgerliga regeringens jordbruksminister, Anders Dahlgren, var inte sen att ge

utredningen tilläggsdirektiv några månader efter regeringstillträdet. Bland andra uppgifter har utredningen fått sig förelagt att överväga en prövning av släktförvärven.

I början av året kom förslaget, som nu också hunnit remissbehandlas under anständiga tidsförhållanden. På jordbruksdepartementet pågår som bäst propositionsskrivningen.

Den nya lagen

Lagens primära syfte är att verksamt medverka till jord- och skogsbrukets rationalisering. Förslaget innehåller ett antal nyheter, varav följande kan betraktas som mera påtagliga förändringar:

- Familjelantbruket får en starkare ställning. Sammanläggning av var för sig rationella företag kommer att försvåras. I nuvarande lag finns inga sådana hinder.
- Förvärv som sker i spekulationssyfte skall försvåras. Oavsett köparekategori skall överpriser, som inte har en rimlig anknytning till fastighetens "avkastningsvärde", vara en avslagsgrund.
- Industriskogsbrukets prioriterade ställning upphör. Förvärv skall dock kunna ske av fastigheter som inte efterfrågas av aktiva jord- och skogsbrukare.
- Även Domänverkets och kyrkans förvärv prövas enligt den nya lagen. Så sker inte idag.
- Kommunernas förvärv utanför byggnadsplanerat område prövas i skärpt ordning.
- Syskon och syskonbarns förvärv prövas. Dessa ingår nu i frikretsen.
- Bo- och brukningsplikt kan föreskrivas

av lantbruksnämnden som villkor för förvärv.

Vissa av dessa förändringar kommer med säkerhet att vålla diskussion vid riksdagsbehandlingen. Kommunerna vill säkert inte finna sig i några restriktioner. Mest uppmärksammas kommer emellertid de nya släktskapreglerna att bli.

Moderaternas representant i utredningen, Gunnar Johansson, har sålunda reserverat sig mot inskränkningen i syskons och syskonbarns förvärvsrätt.

Utredningen har tagit mycket försiktigt på denna fråga. Man är medveten om hur känsligt det kan vara att ändra i hävdvunnen rätt. Men problemet om att allt mer mark övergår till icke aktiva ägare har stärkt kravet på åtgärder. Utredningen uttalar emellertid, att om någon i denna förvärvskrets uppenbart har för avsikt att bo på fastigheten eller bruka densamma skall inte hinder resas, även om fastigheten borde användas för att förstärka angränsande fastigheter.

Förvärvarens avsikter kommer alltså i fortsättningen att spela stor roll vid förvärvsprövning.

Kravet, att lagen skall ha en sådan utformning att de aktiva lantbrukarnas ställning stärks, har blivit allt mer påtagligt under se-

nare år. De ökade släktförvärven och den kraftiga prisökningen på lantbruksfastigheter har understrukit dessa krav. Därför har, speciellt bland lantbruksutbildade ungdomar, kravet rests på att alla förvärv skall prövas. Man tar då exempel från Norge, vars jordlov är så utformad, att endast den som avser att bosätta sig på fastigheten och bruka densamma skall få förvärvstillstånd.

Så radikala förändringar har sannolikt ringa förankring i vårt land. Frågan diskuteras också i utredningen, men något förslag i den riktningen blev det inte.

Den stora frågan återstår emellertid: Vem skall på sikt äga svensk jord och skog? Sannolikt måste och bör vi finna oss i ett blandsystem. Men en fortsatt utveckling mot att allt mer mark ägs av dem som inte brukar densamma, kommer säkert att leda till starka krav på en skärpt förvärvsprövning: Prövning av alla förvärv.

Jordlagstiftningen rymmer många intressekonflikter och mycket politiskt sprängstoff. I en tid med stark inflation och brist på alternativa placeringsobjekt är det få som vill sälja och många som vill köpa åker och skog med eller utan byggnader. Kan regeringen ta nya friska grepp för att skapa en fungerande kapitalmarknad, skulle jordförvärvslagen bli väsentligt lättare att hantera.